

ומקשה הגמרא: **ודלמא בשמיה דאברה** **חתב**, שמא יטעו בית הדין, ויחשבו שזו היא חתימתו של ראובן עצמו, שהוא נוהג לחתום בשם אביו לכתוב אביו! (38)

ומתרצת הגמרא: **לא שביק שמיה דידיה**, וחתים בשמיה דאברה. לא יטעו בכך, לפי שאדם לא נוהג לחתום בשם אביו במקום לחתום בשמו.

ומקשה הגמרא: **ודלמא סימנא בעלמא הוא** **דשווייה**, שמא הוא נוהג לחתום יעקב לא בתור שם, אלא בתור סימן הוא בחר

שבשטר מקושר אין כותבין "עד", אלא פלוני בן פלוני בלבד. (36) וממילא אם יחתוך את ה"ראובן בן", ישאר רק "יעקב" בלבד, שאינו כשר. (37)

ואיבעית אימא: לעולם דכתב "עד", אפשר לכתוב "עד" בשטר מקושר, ומכל מקום, אין לחשוש שמא יחתוך את ה"ראובן בן" וישאר רק "יעקב עד". משום **דידעינן בה דהא חתימות ידא, לאו דיעקב הוא**, שאנו יודעים שאין שום אדם במדינה הזאת ששמו יעקב, שזו חתימתו.

קסא-ב

ולומר שבמקושר הוא פסול כדי שלא יבואו לידי זיוף.

עוד תירצו, שיותר יש להכשיר איש פלוני עד בגלל הגרים שאינם יכולים לחתום בשם אביהם רק בשמם. תוס' ד"ה דלא [בעמוד ב].

37. שרק בפלוני בן פלוני כשר בלא "עד". אבל בפלוני בלבד צריך לכתוב "עד".

38. ואף שהוא רק ספק, מכל מקום, אנו תולין להכשיר השטר, שכך הוא דין שטר שנעמידנו תמיד בחזקת כשרות ואפילו על ידי ספק של צד רחוק.

וכן מבואר לקמן בגמרא, בנמצא אחד מהעדים החתומים על השטר שהוא קרוב או פסול, שאין השטר פסול. וכתבו התוס' שם הטעם, משום שאנו תולים שהפסולים לא נתכוונו להעיד. ראה הערה 51.

וכך צריך לבאר גם את דברי רש"י בריש מסכת גיטין [ג א] ד"ה נעשה, על מה שנאמר שם בגמרא שמדאורייתא אין שטר צריך קיום בכלל, וכתב רש"י שהטעם הוא משום דלא חציף איניש לזיזי שטרות. וקשה לכאורה, שאם כן, אין לזה כח עדות אלא רק אנן סהדי שבדאי

לקיימו גם אנחנו לא נקיימנו. עוד תירצו, שאם לא טענינן ליתמי ולקוחות טענת מזוייף ניחא שהמלוה יכול להוציא מהם בעדות מזוייפת. תוס' ד"ה ומתכשר.

[ותירוצ' הגמרא דידעינן בה דהא חתימות ידא לאו דיעקב הוא, היינו, כיון שמפורסם הוא שזו אינה חתימתו של יעקב לא חיישינן שיעשה כן. הגהות ה"ח].

והריטב"א מפרש, שעל פי רוב חתימת הבן דומה לזו של האב, ויכול לקיים את חתימות אביו גם כשהוא חתם במקומו. ומתרצת הגמרא שבכל זאת אינן דומות כל כך.

36. הקשו התוס': אדרבה, היה לנו לומר שאיש פלוני בן פלוני עד כשר, ואילו בן איש פלוני עד, או איש פלוני עד, יפסל במקושר, וממילא אין חשש שיחתוך את השורה האחרונה עם ראובן? ותירצו, כיון שכתוב במפורש במשנה שבן איש פלוני עד או איש פלוני עד כשר ולא חילקה המשנה בין פשוט למקושר, לכן אין לפסול אותם במקושר. אבל פלוני בן פלוני עד, שלא נאמר במשנה, אף שלדינא הוא כשר, שהרי כל שכן הוא מפלוני בן פלוני, מכל מקום, כיון שלא נזכר בפירוש במשנה שהוא כשר, יש לחלק

באותיות אלו?! (39)

להשתמש בשמו של אביו כסימן לחתימתו.

מר זוטרא אמר: למה לך כולי האי? מדוע צריך ליישב את דעת רבי ירמיה בר אבא בתירוצים דחוקים? והרי אפשר לפרש בפשיטות: **כל מקושר שאין עדיו בלין בשיטה אחת, פפול.** שכל חתימות העדים בשטר מקושר צריכות להתחיל ולסיים בדיוק באותו מקום, זה תחת זה. (41) ואם כן, לא צריך לומר שהעדים חותמים דוקא מלמטה למעלה, אלא בין אם הם חותמים מלמטה למטה מראש השטר לסופו, ובין אם הם חותמים מלמטה למעלה, ניחא. שאם הם חותמים מלמעלה למטה, הרי אינו יכול להוסיף שורות בסוף השטר, שאז היא מתחת לחתימות העדים. ואם הם חותמים מלמטה למעלה, הרי אם יחתוך את השורה האחרונה, נמצא שכל העדים חסר שמם הראשון, והיא ניכר שזו היא רמאות. (42)

דהא רב, צייר כזורא, רב היה עושה צורת דג כסימן לחתימתו, וכולם ידעו שזו חתימתו של רב.

רבי חנינא צייר חרותא, ענפי דקל היה מצייר כסימן לחתימתו. (40)

רב חסדא היה כותב את האות **סמ"ך** משמו, בלבד.

רב הושעיא היה כותב את האות **עי"ן** משמו, בלבד.

רבא בר רב הונא היה מצייר **מכותא**, תורן של ספינה.

ומתרצת הגמרא: **לא חציף איניש לשוייה לשמיה דאברה סימנא.** אדם אינו מעיז

בסוף שלא עדיף משמו ממש שצריך לכתוב בסוף "עד".

41. **ורב חסדא** היה סבור שלרב ירמיה בר אבא העדים היו חותמים זה אחר זה. הגהות הב"ח אות ה בעמוד הקודם.

והרש"ש כתב, שרב חסדא גם היה סבור שהם חותמים זה תחת זה אלא שלא היו מתחילים בשורה רק השני היה מתחיל בשורה שלמעלה ממנו. ומר זוטרא חידש שכולם מתחילים בשורה.

42. שלא יתכן כולם חתמו ללא הזכרת שמם. ריטב"א.

והמהרש"א מפרש, שאי אפשר ששמות העדים יהיו שויים בגודלם ולא יוכל לחתוך באופן שלא יהא ניכר. וכן הוא בשיטה מקובצת. התוס' הקשו על פירושו זה שהובא בפנים, שהוא על פי הרשב"ם, שעדיין יש לחשוש

לא יזייף? אלא צריך לומר, שכך הוא דין השטר, שנסמוך על החזקה דלא חציף איניש לזיופו, וכח שטר הוא ככח עדות ממש, ולא רק כאגן סהדי. קובץ שיעורים.

ובמרומי שדה ביאר באופן אחר, שהגמרא מקשה האיך תיקנו חכמים דבר שאפשר לבא לידי קלקול, שהרי לפעמים באמת יהיה כך, שהעד רגיל לחתום בשמו של אביו או שעשה סימן משמו של אביו. ואם כן, יוכל בעל השטר לזייף.

39. משום שאותם אותיות היה כותב בצורה מיוחדת, והיה ניכר בהם שזה כתב ידו יותר מבאותיות אחרות. יד רמה.

40. כתב הרשב"ם: שמה על שם מעשיהם, שזה נהג לאכול דגים וזה נהג בתמרים.

וכתב הריטב"א, שכל אלו היו מוסיפים "עד"

"וקנינא מפלוני בן פלוני לפלוני ככל מה דכתב ומפרש לעיל". ולא שיהא כתוב שם ענין חדש שיש בו משמעות, כגון איזה תנאי, שהשטר תלוי בו. (44)

ומבארת הגמרא: מאי טעמא?

אמר רב עמרם: לפי שאין למדין משיטה קסב-א **אחרונה.** אין מתייחסים למה שנאמר בשורה אחרונה של השטר לדון ממנו למעשה. ולכן תיקנו חכמים שלא לכתוב שם שום דבר משמעותי, שאם יהיה כתוב שם, למשל, איזה תנאי, הרי אנו נגבה על ידי השטר הזה

אמר רבי יצחק בר יוסף, אמר רבי יוחנן: כל המחקיין כולן, אם יש מחיקות בשטר במקום שהוא כשר [כגון במקום שלא יתכן שהיה כתוב שם "שריר וקיים",⁽⁴³⁾] צריך לקיים אותם, שיכתוב בסוף השטר "ודין קיומיהן" [אלו הם הקיומים שבשטר זה], ויפרט את המלים שהגיה במקום המחקיין. שאם לא כן, יש לחשוש שהוא מחק והגיה כרצונו, לאחר חתימת העדים.

וצריך שיחזור מענינו של שטר בשיטה **אחרונה.** צריך לכתוב בשורה אחרונה סיכום של תוכן השטר, כמו שאנו נוהגים לכתוב

חנינא בן גמליאל אומר שמקושר שכתבו עדיו מתוכו כשר משום שיכול לעשותו פשוט. ואילו לדברי רב ירמיה בר אבא, שמקושר חותמין עדיו מלמטה למעלה, לא יתכן לעשותו פשוט. שהרי בפשוט אין חותמין העדים כך.

ובהגות הר"ש מדעסויא הקשה, שעל כרחך מקושר שכתבו עדיו מתוכו, היינו שחתמו כרגיל מימין לשמאל. שהרי גם לרב הונא צריך לומר שלא חתמו כמו במקושר בין שורה לשורה, שזה ודאי פסול בשטר פשוט, אלא חתמו בסוף השטר למטה. וכן כתוב ביד רמה.

43. כמבואר לעיל בראש עמוד א. כך פירש הרשב"ם. וביד רמה כתב, שרבי יוחנן מדבר כאן בשטר פשוט שאין כותבין בו שריר וקיים, כמבואר להלן בהמשך דבריו שצריך לחזור מענינו של שטר, שזה רק במקום שאין כותבים שריר וקיים. ולכן סתם רבי יוחנן כאן, שכל המחקיין כולן, בלי לחלק היכן הוא המחק.

44. כתב הרשב"א, יש סוברים שאם לא החזיר מענינו של שטר בשיטה אחרונה, כל השטר פסול לפי שלא נעשה כתיקון חכמים. וחלק

באופן שהחתימות מלמעלה למטה שיחתוך את השורה האחרונה ביחד עם ה"עד" שבסוף כל העדים [שהרי לפי מר זוטרא אין צורך לומר שאין כותבין "עד"]?

והביאו פירוש אחר מהריב"א, שלפי מר זוטרא העדים חותמים אמנם כרגיל מימין לשמאל, ומכל מקום אין חשש שמא יוסיף עדים מבחוץ [כקושיית הגמרא], משום שכל העדים צריכים לחתום בשורה אחת בלבד זה ליד זה ובשורה האחרונה. וממילא אי אפשר להוסיף עדים מתחתם.

והקשו על זה מהירושלמי, שמבואר להדיא שמקושר עדי חותמים לארכו של שטר.

וביארנו באופן אחר, שהעדים חותמים אמנם מלמטה למעלה אלא שכל החתימות הם בשורה האחרונה. דהיינו, שחותם ראובן ותחתיו בן ותחתיו יעקב ותחתיו עד, וכן כולם חותמים זה מתחת לזה באותה שורה. ולכן אם יחתוך את השורה האחרונה נמצא שהוא חותך את כל העדים. תוס' ד"ה כל.

הרשב"ם הביא מרבינו חננאל שאף על גב שנתיישבו כל הקושיות על רב ירמיה בר אבא, מכל מקום, המשנה מוכחת כרב הונא, שרבי